

COL·LECCIÓ MUSEU-ARXIU VÍCTOR CATALÀ

Façana del "Clos del Pastor", el Museu-arxiu de Víctor Català, al Passeig de Lluís Albert, de l'Escala.

Víctor Català al seu museu-arxiu de l'Escala

MIQUEL GIL I BONANCIA

Quan es parla de la literatura catalana, sorgeix en un primer pla el nom de la població marinera de l'Escala, lligat amb el naixement, vida, treball i mort de l'insigne escriptora Caterina Albert i Paradís, que donà a conèixer i popularitzà el nom de Víctor Català en les seves novel·les i narracions llegides arreu del món.

L'aparició de noves reedicions, l'anunci de més traduccions i el fet d'haver estat escollits llibres seus com a texts per a l'ensenyament del català, palesa aquest permanent i nou a la vegada interès per l'obra de la gran escriptora, i un reconeixement a la seva vàlua literària tan paral·lela a la humana.

És com si ara es recollís el fruit. Com aquesta multiplicació prodigiosa dels grans de blat. I aquesta tasca d'agrupar el gra per anar sembrant i fructificant, servant el que cal per a noves collites, —generacions—, l'ha agafada i la cuida ara,

el nebot-fillol de Caterina Albert, Lluís Albert i Rivas, a qui l'escriptora va voler posar el nom del seu propi pare, que tanta influència va tenir en ella, en donar-li mostra entre altres coses, d'un comportament patriòtic i plenament humà.

A l'Escala continua tot allò relacionat amb Víctor Català o Caterina Albert. En Lluís, fillol, té la llavor inicial que ha recopilat, tan originals, com documentació, correspondència, materials, etc., que guarda cuidadosament per compartir. Per a mostrar-ho als estudiosos que cerquin nous aspectes o interpretacions, a aquests fulls escrits a mà per l'autora que tant prodigà els seus esforços per a descriure tipus humans, i aspectes de la nostra terra.

Un recinte on, prèvia sol·licitud, els interessats seran acompanyats per poder veure i consultar els detalls que allí es poden oferir. Ben segur, que aquest hagués estat també el desig de la gran escriptora que ja en vida, li agradaven els intercanvis de parers, i fou sempre afable amb tothom.

Precedents

Hem anat una vegada més a l'Escala, en un dia d'hivern en què la tramuntana sembla que tensa l'atmosfera, el paisatge i fins i tot el desenvolupament físic i espiritual de les persones. És l'Escala de sempre, l'autèntica, la desconeguda per molts, que confonen amb aquella estiuenca, plena de gent i de preocupacions.

A darrers de segle passat i començament de l'actual, l'Escala era un lloc dur per a viure. I ens permetem aquests aclariments, per justificar allò que molts es pregunten, entorn a l'aspror, duresa àdhuc, de les narracions de Víctor Català. No és doncs una paradoxa que ella, nascuda junt al mar, es convertís en la millor novel·lista de muntanya. Deixà el mar per a Joaquim Ruyra, nascut terra endins, a Girona, però vinculat plenament amb Blanes que l'acollí perquè cantés les excel·lències de la mar, i també els seus drames. Ella s'encarà amb la tramuntana, i pujà cap al lloc d'on

venia, i no va deixar-se portar cap a mar.

Són molts els qui han estudiat aquest fenomen, i entre altres coses, Josep Pla escrigué: "La gran novel·la de les muntanyes del Montgrí serà sempre "Solitud" que conserva una perenne vitalitat juvenil; les seves marines són també inoblidables. Se li ha fet sempre el retrat a Víctor Català del seu pessimisme, de la duresa de les situacions que presenta de l'aspror dels seus personatges i del seu lèxic, d'aquest panteix d'angoixa i d'anormalitat que gravita sobre la seva obra... És cert: el món de la literatura de Víctor Català, no és un món precisamet almivarat, versallesc i d'aigua de roses. No. El món de la literatura de Víctor Català (i en això radica la clau d'aquesta obra) és simplement... el món de l'Escala".

La seva visió clara d'un camí, li portà més d'un mal de cap. Li agradava a les seves obres fer una introducció a voltes despietada. Algun pròleg d'aquesta mena li havia originat problemes amb els editors, que temien que els "rebetés" l'obra... o la venda. Com per exemple, aquest inicial: "Prec" a "Drames rurals". Escriu així: "Oh tu, l'escaienta demisel·la ciutadana, de posat senyorívol, la del cos esllanguit i rostre pàl·lid, la d'ulls somniadors i llavis tristos! Oh tu!, lo lliri d'ombra que un raig de sol d'estiu mustigaria, perdona'm ara a mi, lo pobre pelegrí de la terra aspra, que duu sobre la túnica la pols dels viaranys dormits en les planúries soleiades, i que palpa amb la guaspa del bordó tot lo que troba en terra, recollint pedruscalls i flors boscanes per a ensenyar-ho als homes així que és en poblat; perdona'm!, oh damisella ciutadana!, si per encert cau en tes mans de nacre, anèmiques i gràcils, aquest llibrot feixuc; perdona'm i deixa'l de seguida, puix no s'és fet per a tu: S'és fet per a altres mans més coratjoses i per gustos més mascles. Per tu els colors que te són massa crusos, les ratlles massa negres; hi manquen mitges tinctes, matiços esblaimats i corbes gracioses com espirals de fum d'un pebeter..."

El seu pare

La personalitat del seu pare tingué una forta influència en ella. El va admirar sempre i compartia les il·lusions i els mals moments. Quan va veure que a ella li agradava pin-

Dues mostres del talent artístic de Caterina Albert abans d'esdevenir Víctor Català: retrats de Lluís Albert i Paradedà i de Dolors Paradedà, els pares de la gran novel·lista escalenca. Foto inferior: Víctor Català, jove.

tar, un dia que anà a Girona trobà un pintor-ambulante anomenat Alarcón, i se'l va emportar cap a l'Escala, on romangué alguna temporada ensenyant aquests secrets a la Caterina.

Doncs bé, aquest home, Lluís Albert i Paradedà, fou un important personatge polític de l'època, amb forta projecció humana. Fou un típic representant d'aquells romàntics federals empordanesos del segle passat que varen posar la hisenda i fins i tot la vida, al servei dels ideals liberals. Encara no tenia la majoria d'edat i ja fou elegit diputat. Ell va ser capdavanter de l'alçament armat dels federals empordanesos del setembre de 1869. Fracassat el cop, va haver de fugir cap a França, i als sis dies d'estar allí, naixia aquí la seva filla Caterina.

Entre els objectes i documentació que ara es guarden, hi ha el fusell, recuperat ara fa uns sis anys del fons de la cisterna de la casa pairal de Verges, on el va llençar a la fugida, i també el document militar de l'indult —passaport—: “Con autorización del Excmo. Sr. Capitán General, pasa a La Escala provincia de Gerona, D. Luis Albert y Paradedà, que regresa a su casa por haberse sobreseído la causa que por rebelión se le formaba” La data és de 19 de desembre de 1869.

El llarg passeig del mar de l'Escala, fou batejat amb el nom de Lluís Albert i Paradedà, en record i

Bust de Víctor Català, obra de Frederic Marés, situat al jardí del “Clos del Pastor”.

homenatge a aquell home que tant féu per l'Escala i per Catalunya. Allí, l'any 1915, una enamorada de les arts i les lletres, decidí construir un jardí que va batejar amb el nom de “Clos del Pastor”, clara al·lusió a l'obra literària de Víctor Català de la qual cosa fou gran admiradora. Ella era del camp de Tarragona, però volgué apropiarse a la terra de la seva novel·lista, i, a més, que la casa que es féu construir, fos una evocació de la seva obra, com ho palesa el rètol que assenyala: “Soli-

tud”. Encara ara, a la façana, una placa ens diu: “Aquesta finca fou dedicada i llegada després a la insigne escriptora escalenca Caterina Albert i Paradedà, Víctor Català, 1869 - 1966, per la seva admiradora Antònia Bartomeu i Baró, en públic testimoni d'homenatge. 1969 any del centenari”.

De fora estant, aquesta casa número set del passeig de Lluís Albert, té un aspecte modernista, amb jardí tot davant, i fins i tot alguna particularitat gaudiana. Recordem que qui la féu construir, Antònia Bartomeu, era de Reus.

Entrant al recinte, al fons hi ha una font amb una inscripció, i a l'esquerra un bust de la novel·lista fet per en Marés, una figura-febus de Llimona i una figura d'Homer. Situat en aquest lloc cara endins, a la dreta ens queda el nou pavelló que guardarà el petit Museu, i a l'esquerra l'habitatge: Assenyalem que a la part de fora sobre la vorera, hi ha un dels “bancs del si no fos”, popular a l'Escala com a d'altres llocs de marina, per tal com en ells si asseien a prendre el sol els vells mariners o pescadors, que es contaven les angoixes alhora que hi sortia sovint la frase ja feta de “Si no fos”... “que tinc reuma”, “que tinc molts anys”, “que em fa mal la cama”, “que ja no m'hi vai gaire”, “que les cames no m'aguanten” que, clar, si no fos per això encara anirien a mar i viurien les seves peripecies.

La pintora

Davant el nom que inclou una personalitat tan definida i important com la Víctor Català, és inevitable caure en la temptació de fer una biografia de l'escriptora. No és aquest el nostre propòsit per coneguda i analitzada per personalitats competents. Tampoc no podem prescindir d'assenyalar alguns detalls o aspectes, potser no tan tractats, com pot ser la seva activitat pictòrica dins el món de les arts plàstiques.

Si de la Víctor Català s'ha escrit molt, no així de la Caterina Albert, nom amb el qual signà tota la seva producció pictòrica, començada, en el record, amb un dibuix a la contraportada d'una Gramàtica que estudiava, on hi ha un carruatge amb els cavalls, el nom d'ella i: “edad 8 años, La Escala”.

Aquest vehicle, primer dibuix d'ella conservat, s'escollí com a portada de l'edició bibliòfila, de 150

Escena familiar al jardí de la casa de Víctor Català (al mig); a la dreta Adela Trayter, pedagoga; a l'esquerra, Lola Broggi, muller del dibuixant escalenc Pellicer i, asseguda, Amèlia, la germana petita de la novel·lista-pintora.

exemplars numerats, titulada "Els dibuixos de Víctor Català", escrita per en Joaquim Folch i Torres, que es va editar a Barcelona l'any 1955, en commemoració dels cinquanta anys de la vida literària de la Caterina Albert. Per aconseguir-ho es va fer un Patronat en què figuraven Narcís de Carreras, J. Ensesa Vda. i fills de Santiago Martí, Miquel Mateu i Pla, Ricard Molina, Rossend Riera, Santiago Soler i Joan Ventosa i Calvell.

Amb un esperit creatiu, total, que sorgia en qualsevol activitat, deixà la pintura i es decantà per la literatura i la poesia. Segur que si hagués continuat en el món de l'art, hagués assolit també preponderància, ja que l'obra realitzada, que començà com a promesa, arribà ja a una realitat de maduresa expressiva, forta, descriptiva, talment com un dels seus llibres.

Aquell seu autoretrat de quan tenia sols 16 anys, és tota una lliçó ben apresada a mans i esperit d'una persona molt capacitada per l'art. Pensem que podria haver-hi hagut un altre Rusiñol, literatura-pintura, però que, de fet, la Víctor Català va matar la Caterina Albert cara al món exterior, i se sentí atreta per la força de la narració, i amb un lliurament total que no li permetia cap altra expressió. Els seus personatges, necessitaven d'ella constantment.

Inicialment pintà preferentment retrats familiars, entre ells el seu pare, del qual també féu un altre de cos present; la seva mare; el seu padrí-avi Josep Anton Albert de Verges; el seu oncle i d'altres personatges, a més d'autoretrats. Impressionen els detalls de les mans en els seus quadres-figura. I la vivència d'uns colors juvenils, emprenedors. Hi ha també grups, estudis, apunts, i sortida al paisatge de la pròpia població, amb el mar, que tenen tota la frescor d'acabar de ser fets, tan fou el seu sentit d'avançada cap al modernisme com si àdhuc ja hagués superat l'impressionisme, amb unes pinzellades soltes, però adients. Nus de dones amb model, atrevits en aquelles circumstàncies.

En aquest moment hi ha una cinquantena de quadres propietat de son fillol Lluís Albert que representen un terç dels que va pintar, que foren repartits entre els tres nebots. Però els altres dos germans d'en Lluís, ja estan d'acord a deixar-ne fer reproduccions perquè es puguin exhibir tots en aquest recinte.

"La cosidora",
pintura a l'oli de
Víctor Català.

Acudia sovint a Barcelona, —parlava i escrivia el francès i l'italià— i no es perdia cap estrena teatral, alguna en aquests idiomes, i també visitava les exposicions, i participava a diverses tertúlies tan peculiars de l'època. L'any 1912 va fer un relleu de pedra de "Pegaso", o cavall volador, que era el símbol de la ciutat d'Empúries, i que col·locà en una casa que llavors havia comprat. En Josep Carcassó, un escultor contemporani de Casades, d'Utrillo i d'aquella dinastia, li donà lliçons de com calia treballar escultòricament, com es veu en d'altres peces que féu. També va fer il·lustracions; les darreres van ser per a la seva pròpia obra "Drames rurals".

Dins de l'espai, pujant uns esgraons, hi ha arxius, i a les parets un gran mural fotogràfic, que reproduïx l'estudi que es conserva a la casa pairal del carrer Enric Serra, vitrines amb objectes personals, la seva ploma, les seves obres amb les corresponents edicions i traduccions, i algunes peces trobades a Empúries.

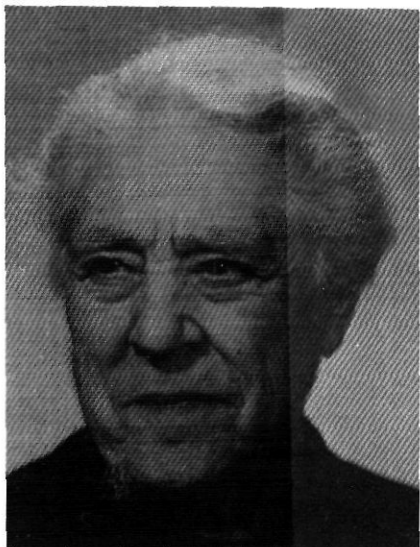
De Caterina a Víctor

En literatura es va parapetar amb el pseudònim de Víctor Català.

S'atribueixen diferents raons, tanmateix la més lògica sembla ser que allò que volia era que jutgessin la seva obra, i com que tenia una força i cruïda poc corrent fins i tot entre els homes, es decantà per restar en l'anonimat. Cosa que no fou gaire fàcil. Al començament àdhuc li fou beneficiós, al menys així pensava ella que, havent concorregut l'any 1890 a uns premis convocats a Olot, amb un monòleg teatral titulat "L'infanticida", que com el nom assenyala era molt fort, fou escollit per al primer premi, però no acudí a recollir-lo per no descobrir la seva autèntica personalitat.

Les cabòries passades pel seu amic a Barcelona, el llibreter Fèlix Clos, que era l'únic que sabia el secret de la doble personalitat, queden paleses a la correspondència que es guarda. El senyor Clos que vivia a Gràcia, rebia l'obra i feia d'enllaç amb els editors. El calvari de l'home va en augment a cada carta, ja que no sap què dir als editors i a d'altres.

Entre les moltes carpetes amb correspondència que es guarden, algunes amb originals o amb la que ella enviava —per tal com en feia còpia a mà— n'hem vist de Mateu, Canonge Collell, Maragall, Carles Rahola, Llucieta Canyà, Ferran Ca-

Una de les darreres fotos de Víctor Català.

nyameras, Pere Corominas, J. Cabot —que fou President de l'Orfeó Català— Cusí de Figueres, Josep Carcassó, Campanals, Francesc Cambó, Aureli Capmany, Lluís Carrull i Canals, Josep M. Camprodon —autor de la lletra de l'òpera "Marina"—, la Matilde Ras, i d'altres personalitats de la cultura catalana de l'època, i admiradors d'arreu del món, àdhuc de Rússia i d'Estats Units.

"Solitud" va ser la seva gran obra. Fou un part llarg i difícil, comentava. Es publicà en fascicles, i amb dates compromeses s'havia de lliurar l'original del proper capítol. Això feia que moltes vegades les presses obliguessin i que àdhuc s'hagués d'improvisar més d'una vegada. Ella mateixa deia que no entenia com havia quedat tan ben lligada finalment.

Una nova edició que acaba de sortir ara, és de la seva obra "Un film" per "Editorial 62". Potser com a reacció per haver estat titllada de dura i esquerra, va voler demostrar que també podia escriure sobre personatges urbans, i allí situà l'acció d'aquesta novel·la que és com un serial de televisió. D'ella es diu a la presentació: "Un film" publicada en folletó a la "Revista Catalana" entre 1918 i 1920, representa potser la seva aportació més important a la narrativa no rural, tal com ha observat Maria Aurèlia Capmany: "Se li acut construir a l'entorn d'un personatge, un seguit de peripècies, amb la mateixa textura vermiforme dels films serials. No hi ha canvi essencial en la manera d'explicar les històries que s'encadenen i s'adhereixen a la vida del

personatge principal, en Nonat, l'hospicià que no es resignà amb la seva sort, que vol ascendir cap a les regions del luxe, però s'enfonsa cap al subsòl de la delinqüència". I per explicar la freda acollida que en el seu temps va tenir aquesta novel·la, afegeix: "Al 1950 "Un film" hauria estat una excel·lent novel·la; publicada el 1926 va ser un error. No hi havia en tota l'àrea intel·lectual barcelonina, qui pogués emocionar-se enfront les imatges gairebé cremades de tanta llum".

Universalitat

Les edicions a diferents països de les obres de la Víctor Català convenientment traduïdes, donen a l'autora aquest renom. A més de la versió castellana s'ha traduït al francès, italià, alemany, rus i esperanto. Actualment es prepara un nova edició en castellà, una al txec i una altra a l'anglès.

Quant a aquest darrer idioma, de fet ha tingut una traducció que podríem dir-ne minoritària, ja que una vegada, un periodista preguntà al llavors president dels Estats Units Roosevelt, si coneixia el problema nacional català, a la qual cosa el president digué que en tenia uns conceptes, perquè per tal de fer un apropament cap a Catalunya, s'havia fet traduir per poder-la llegir la novel·la "Solitud" de la Víctor Català.

Per altra banda ara, una firma de Barcelona especialitzada en ensenyament de diverses llengües, ha fet una edició especial per aprendre el català, basada en textos de la novel·la "Solitud" i a la qual acompanya la corresponent cinta magnetofònica per a seguir-lo, mitjançant tres parts: 1a. llegir; 2a. llegir i escoltar, i 3a. escoltar solament.

Dintre els fascicles que actualment publica la "Història de la Literatura Catalana", s'hi inclou obra diversa de la nostra escriptora.

Volem recordar aquí, que aquells qui vulguin més detalls d'una biografia clàssica, n'hi ha, entre elles, dues de molt acurades: són les fetes per Joan Oller i Ribassa, i una altra escrita per Josep Miracle.

Fou així mateix una excel·lent poetessa: Publicà l'any 1901 "El cant dels mesos", poemes i també "Quatre monòlegs" també en vers. Un altre llibre de poemes publicava l'any 1905: "Llibre blanc".

"Solitud", tinguda per molts com l'obra mestra de la literatura cata-

lana, va aconseguir, l'any 1909 el "Premi Fastenrat" i l'any 1923, va entrar com a membre de la "Reial Acadèmia de Bones Lletres" de Barcelona.

Sempre en el camí influencial de "Solitud", assenyalem que l'any 1913, una jove sabadellenca anomenada Dolors Miralles, que després arribà a directora d'aquella Acadèmia, especialitzada en estenografia, va concórrer a la "Secció Estenogràfica de l'Exposició de Leipzig", amb tres voluminosos treballs: un en català, l'altre en castellà i el tercer en francès. Les tres obres escollides foren: "Solitud" de Víctor Català "Cartas a las mujeres de España" de Martínez Sierra, i "Lettres" de Madame de Sévigné. La versió estenogràfica de "Solitud" li valgué una amistat amb l'autora, d'acord amb els epistolaris que es conserven. Quant a l'original d'aquesta estenografia és a l'Arxiu de l'Acadèmia a Sabadell.

Hem dit que la seva participació l'any 1890 a un premi —que guanyà— convocat a Olot, ho féu amb al monòleg teatral "L'Infanticida". De fet, molts dels diàlegs de les seves obres, basen bona part de la força en les paraules. Potser per això fou possible una adaptació de "Solitud" al teatre que es féu l'any 1959, amb motiu de commemorar el norantè aniversari de l'escriptora, que fou visitada a casa seva per nombroses persones del món literari i artístic especialment. A la tarda es féu un acte acadèmic, en què parlaren Joan Massanet, el farmacèutic-artista, llavors alcalde de l'Escala, Xavier Dalfó, Joaquim Folch i Torres, Frederic Marés, i Lluís Albert i va fer-ne la cloenda Octavi Saltor.

Doncs bé. A la tarda i a la nit, la companyia de Lluís Orduña, va presentar en una adaptació teatral feta per Esteve Albert, de l'obra "Solitud" molt ben acollida per part de tots.

A la seva mort, el 27 de gener de 1966, totes les publicacions d'arreu, oferiren articles referits a ella i a la seva obra. A la "Gaceta Literaria" de Madrid, que li consagrà les primeres planes d'una edició especial del 12 de febrer, entre altres coses, l'Albert Llopis escrigué: "Víctor Català ha sobreviscut a Caterina Albert" una frase lapidària, si bé també proclama la perennitat d'un nom.

Miquel Gil és periodista.